

BRANJE TEKSTA

Jorge Luis Borges

Nesmrtni

Salomon saith: *There is no new thing upon the earth.* So that as Plato had an imagination, *that all knowledge was but remembrance;* so Salomon giveth his sentence, *that all novelty is but oblivion.*

Francis Bacon: *Essays* LVIII*Ceciliji Ingenieros*

V začetku junija 1929 je v Londonu starinar Joseph Cartaphilus iz Smirne ponudil kneginji de Lucinge šest knjig Popove Iliade, natisnjenih v mali četverki (1715-1720). Kneginja jih je kupila; medtem ko jih je predajal, sta izmenjala nekaj besed. Bil je, pravi kneginja, mršav in bled, imel je sive oči in sivo brado in popolnoma neizrazite poteze. Gibko in napačno se je izražal v več jezikih; v zelo kratkem času je s francoščine prešel na angleščino in z angleščine na čudno mešanico solunske španščine in portugalščine z Makaa. Oktobra je kneginja od potnika z *Zevsa* izvedela, da je Cartaphilus umrl na ladji, ko se je vračal v Smirno, in da so ga pokopali na otoku Iosu. V zadnji knjigi Iliade je našla tale rokopis.

Izvirnik je sestavljen v angleščini z obilo latinizmi. Naš prevod je dobeseden.

I

Če se prav spominjam, so se moje tegobe začele na nekem vrtu v Stovratih Tebah, ko je bil cesar Dioklecijan. Prej sem se (neslavno) udeležil pohodov nad Egipt in bil sem tribun legije, nastanjene v Bereniki ob Črnem morju; mrzlica in čarovnije so pokončale dosti mož, ki so si plemenito želeli boja. Mavri so bili premagani; zemlja, nad katero so prej gospodarila uporna mesta, je bila za večne čase posvečena podzemnim bogovom; poražena Aleksandrija je zaman prosila za Cezarjevo milost; legije so prej kot v enem letu izvojevale zmago, a sam sem komajda naslutil Marsovo obličje. To me je prizadelo in verjetno povzročilo, da sem se odpravil čez prostrane in prestrašene puščave iskat skrivno Mesto Nesmrtnih.

Moje tegobe so se začele, pravim, na nekem tebanskem vrtu. Vso noč nisem spal, kajti nekaj se je trlo v mojem srcu. Vstal sem malo pred svitom; moji sužnji so spali in luna je imela večno barvo neskončnega peska. Z vzhodne strani je prišel utrujen in krvav jezdec. Nekaj korakov pred mano je zdrsnil s konja. S slabotnim, neutešljivim glasom me je po latinsko vprašal, kako se pravi reki, ki pljuska ob mestno obzidje. Odgovoril sem, da Egipt, reka, ki jo hrani deževje. *Drugo reko iščem*, je žalostno odgovoril, *skrivno reko, ki ljudi očisti smrti*. Temna kri mu je tekla po prsih. Rekel je, da je doma z gore na drugi strani Gangesa in da tam verjamejo, da bo tisti, ki bo šel proti zahodu, kjer je konec sveta, prispel do reke, katere voda daje nesmrtnost. Dodal je, da se na drugem bregu dviga Mesto Nesmrtnih, kjer je veliko utrdb, amfiteatrov in templjev. Umril je, preden se je zdanilo, jaz pa sem sklenil, da najdem mesto in reko ob njem. Nekaj mavrskih ujetnikov, ki jih je izprašal rabelj, je potrdilo popotnikovo pripoved; nekdo se je domislil elizejskih poljan, kjer se končuje zemlja in kjer ljudje živijo večno; nekdo drug vršacev, kjer izvira Paktol in kjer domačini učkajo sto let. V Rimu sem se pogovarjal s filozofi, ki so menili, da je podaljševanje človekovega življenja podaljševanje njegove agonije in pomnoževanje njegovih smrti. Ne vem, ali sem kdaj verjel v Mesto Nesmrtnih: mislim, da mi je zadoščal namen, da ga najdem. Flavij, prokonzul Getulije, mi je za odpravo odobril dvesto vojakov. Nanovačil sem še najemnike, ki so trdili, da poznajo poti, in ti so prvi ubežali.

Poznejši dogodki so do neprepoznavnosti pomotili spomin na naše

prve dni. Zapustili smo Arsinoe in dospeli v razžarjeno puščavo. Šli smo čez deželo trogloditov, ki žro kače in ne poznajo človeške govornice; čez deželo Garamantov, ki imajo skupne žene in se hranijo z levi; čez deželo Avgilov, ki častijo le Tartar. Prebijali smo se skoz puščave, kjer je pesek črn in kjer mora popotnik izkoristiti nočne ure, ker je podnevi vročina neznosna. V daljavi sem naslutil goro, po kateri se imenuje Ocean; na njenih pobočjih raste mleček, ki nevtralizira strup; pod njenim vrhom živijo satiri, divja in neotesana rasa, nagnjena k razvratu. Vsem se je zdelo neverjetno, da bi te surove krajine, kjer zemlja rojeva pošasti, ponujale zavetje čudovitemu mestu. Šli smo naprej; nečastno bi bilo, če bi se vrnili po isti poti. Najbolj nepremišljeni so spali z obrazom proti luni; sežgala jih je vročica; drugi so z usmrjeno vodo izpili blaznost in smrt. Takrat so se začeli pobegi; zelo kmalu nato puntanje. Da bi ga zatrl, sem strogo ukrepal. Ravnal sem po svoji vesti, a neki centurion me je opozoril, da vstajniki (v želji, da bi maščevali križanje enega izmed njih) naklepajo mojo smrt. Z nekaj vojaki, ki so mi ostali zvesti, sem zbežal iz taborišča. V peščenih viharjih in nepredirni noči sem jih poizgubil v puščavi. Prebodla me je kretska puščica. Več dni sem blodil, ne da bi naletel na vodo, ali pa en sam neskončen dan, ki so ga pomnožili sonce, žeja in strah pred žejo. Konju sem prepustil, da izbira pot. Ob svitu se je daljava naježila s piramidami in stolpi. Neznosno sem zasanjal o majhnem in razločnem labirintu; na sredi je stal vrč; videl sem ga, skoraj sem se ga dotikal, a poti do njega so bile tolikanj begajoče in zapletene, da sem vedel, da bom umrl, preden ga dosežem.

II

Ko sem se naposled izmotal iz te more, sem opazil, da ležim zvezanih rok v podolgovati kamniti vdolbini, ne večji od navadnega groba in vsekani v strmo pečino. Stene so bile vlažne, bolj jih je izbrusil čas kot človeška marljivost. V prsih sem čutil boleč utrip, čutil sem, kako me prežiga žeja. Nagnil sem se ven in pridušeno kriknil. Ob vznožju gore se je brezšumno vil umazan potok, ovirali so ga razvaline in pesek; na nasprotnem bregu je isknilo (v zadnjih ali prvih sončnih žarkih) nesporno Mesto Nesmrtnih. Videl sem zidove, slavoloke, pročelja in trge; stalo je na kamniti planoti.

Na stotine nepravilnih vdolbin, podobnih moji, je brazdalo goro in dolino. V pesku so bile plitve jame; iz teh bednih lukenj (in iz vdolbin) so se prikazovali bledopolti ljudje, bradati in goli. Prepoznal sem jih: pripadali so zverinskemu rodu trogloditov, ki zasmrajajo obale Arabskega zaliva in etiopske spodmole; nisem se začudil, da ne govorijo in da žro kače.

Žeja me je napravila predrznega. Precenil sem, da me od peska loči približno trideset čevljev; zaprtih oči in z rokami, zvezanimi na hrbtu, sem se odrinil v globino. Krvavo glavo sem potopil v temno vodo. Pil sem, kot se napajajo živali. Preden sem se spet izgubil v spanec in blodnje, sem, kdove zakaj, ponovil grške besede: *Ljudstvo premožno, ki pilo temačno vodó je Aisépa, Trojci po rodu ...*

Ne vem, koliko dni in noči je preteklo nad mano. Bil sem razbolél in nisem se mogel vrniti v zavetje jam; luni in soncu sem prepustil, da se igrata z mojo bedno usodo. Trogloditi, divjaško prostodušni, mi niso pomagali ne preživeti ne umreti. Zaman sem jih rotil, naj me ubijejo. Nekega dne sem si z ostrim kremenom prerezal vezi. Enega naslednjih sem vstal in izprosil ali ukradel – jaz, Marcus Flaminius Rufus, vojaški tribun rimske legije – svoj prvi nagnusni obrok kačjega mesa.

Silna želja, da bi videl Nesmrtno in se dotaknil nadčloveškega Mesta, mi tako rekoč ni dala spati. Zdelo se je, kot bi trogloditi spregledali moj naklep: tudi oni niso spali; najprej sem mislil, da me nadzorujejo; potem, da so se navzeli mojega nemira, kot se okužijo psi. Za odhod iz divjaškega naselja sem izbral najživahnejšo uro dneva, kasno popoldne, ko skoraj vsi prihajajo iz svojih vdolbin in jam in strmijo proti zahodu, ne da bi ga videli. Glasno sem pomolil, manj zato, da bi izprosil božjo naklonjenost, in bolj z namenom, da bi z oblikovanimi besedami prestrašil žloto. Prečkal sem potok, njegov tok je zastajal na plitvinah, in se nameril proti Mestu. Dva ali trije trogloditi so mi zbegano sledili. Bili so (kot drugi njihove vrste) nizke rasti; niso navdajali s strahom, ampak z odporom. Obiti sem moral nekaj nepravilnih globeli, ki so me spominjale na kamnolome; ker me je bila velikost Mesta preslepila, sem mislil, da je čisto blizu. Okrog polnoči sem dospel v črno senco njegovih zidov, ki so zobčali idolatrične oblike v žolti pesek. Obšla me je nekakšna sveta jeza, da sem od nje zastal. Novota in puščava sta človeku tolikanj mrzki, da sem se razveselil, ko sem videl, da me je eden izmed trogloditov pospremil vse do konca. Zamižal sem

in čakal (ne da bi zaspal), da se zasvita.

Povedal sem, da je Mesto stalo na kamniti planoti. Ta planota je bila podobna pečini in nič manj strma kot zidovi. Zaman sem se naprezal: črno podnožje ni razkrilo nobene nepravilnosti, nespremenljivo obzidje ni dopuščalo nobenih vrat. Pred močjo dneva sem se zatekel v neko jamo; na njenem dnu je bil vodnjak in v vodnjaku lestev, ki je strmoglavljala v temo. Spustil sem se po njej; skoz zmedo temnih hodnikov sem prišel do prostrane okrogle sobe, komaj sem jo razložil. V njej je bilo devet vrat; osem jih je vodilo v labirint, ki je sleparsko pripeljal v isto sobo; deveta so privedla (skoz drug labirint) v naslednjo okroglo sobo, enako prvi. Ne vem, koliko je bilo teh sob; moja nesreča in tesnoba sta jih pomnožili. Tišina je bila sovražna in malone popolna; v globokem kamenitem mreževju je bilo slišati le podzemni veter, njegovega izvora nisem odkril; curki železnate vode so se brez šuma izgubljali v razpokah. Z grozo sem se privadil na ta dvomljivi svet; zazdelo se mi je neverjetno, da lahko obstaja še kaj razen dvoran z devetimi vrati in dvoran, ki se vejičijo. Ne vem, koliko časa sem hodil pod zemljo; vem, da sem kdaj pa kdaj v istem domotožju pomešal odvratni zaselek divjakov in svoj rojstni kraj sredi trt.

Na koncu nekega hodnika mi je nepričakovano zaprl pot zid; oblila me je oddaljena svetloba. Povzdignil sem zaslepljene oči: vrtoglavo zgoraj, prav najviše, sem zagledal krog neba, ki je bilo tolikanj sinje, da se mi je lahko zazdelo škrlatno. Po zidu so se dvigale kovinske penje. Močno sem bil utrujen, a začel sem se vzpenjati; le nekajkrat sem postal in bebasto zaihtel od sreče. Počasi sem razložil kapitule in frize, trikotne zatrepe in oboke, zmedeni sijaj iz granita in marmorja. Tako mi je bilo dopuščeno, da sem se iz slepe dežele črnih, sprepletenih labirintov povzpел v bleščeče Mesto.

Znašel sem se na nekakšnem trgu, bolje rečeno: dvorišču. Obkrožala ga je ena sama stavba nepravilne oblike in neenake višine; k tej raznorodni stavbi so sodili različne kupole in stebrišča. Bolj kot vse posebnosti te neverjetne zgradbe me je osupila njena izjemna starost. Doumel sem, da je izpred ljudi, izpred zemlje. Ta očitna starodavnost se mi je zazdela (čeprav nekako strašljiva za oko) skladna z delom nesmrtnih graditeljev. Najprej previdno, nato brezbrizno in naposled obupano sem blodil po stopniščih in hodnikih zamotane palače. (Pozneje sem dognal, da se širina in višina

stopnic spreminjata, in si tako pojasnil nenavadno utrujenost, ki sem jo občutil.) *Ta palača je delo bogov*, sem najprej pomislil. Obšel sem opustele prostore in se popravil: *Bogovi, ki so jo zgradili, so mrtvi*. Opazil sem njene nenavadnosti in dejal: *Bogovi, ki so jo zgradili, so bili nori*. To sem dejal, natančno se spominjam, z nekakšnim nerazložljivim očitanjem, ki je bilo skorajda slaba vest, bolj z umstveno grozo kot s čustvenim strahom. Občutju neizmerne starodavnosti so se pridružili še drugi: občutje neskončnega, groznega, do kraja nesmiselnega. Prešel sem labirint, a leskeče se Mesto Nesmrtnih me je navdajalo s strahom in odporom. Labirint je narejen, da bi zmedel ljudi; njegov razsipno simetrični tloris je podrejen temu cilju. Palača, ki sem jo deloma obšel, je bila načrtovana in zgrajena brez cilja. Hodniki niso imeli izhoda, okna so bila nedosegljivo visoko, mogočna vrata so vodila v celico ali k vodnjaku, neverjetna stopnišča so bila zmaknjena, stopnice in ograje so imela obrnjene navzdol. Druga pa, v zraku pritrjena k mogočnemu zidu, so se po dveh treh zavojih, ne da bi kam privedla, nenadoma končevala v vrhnji temi kupol. Ne vem, ali so vsi primeri, ki sem jih omenil, docela točni; vem, da so dolga leta naseljevali moje more; že ne vem več, ali je kakšna nadrobnost prepis resničnosti ali oblik, ki so trpinčile moje noči. *To Mesto (sem pomislil) je tolikanj grozno, da že samo njegov obstoj in trajanje, pa čeprav sredi neznane puščave, onesnažujeta preteklost in prihodnost in nekako sramotita zvezde. Dokler bo stalo, ne bo mogel nihče na svetu biti pogumen ali srečen*. Ne bom ga opisoval: zmeda nepovezanih besed, tigrovo ali bikovo telo, na katerem bi se pošastno razraščali, sprijeti ali razdvojeni, zobje, drob in glave, bi ga (nemara) lahko približno ponazorili.

Ne spominjam se, kako sem se vračal skoz vlažne in prašne hipogeje. Vem samo, da sem se ves čas bal, da me bo pri izhodu iz zadnjega labirinta spet obkrožilo gnusno Mesto Nesmrtnih. Ničesar več se ne morem spomniti. Ta pozaba, ki je zdaj nezmagljiva, je morda bila namerna; morda so bile okoliščine, v katerih sem se rešil, tolikanj mučne, da sem se nekega dne, ki je prav tako pozabljen, zaklel, da jih bom pozabil.

III

Tisti, ki so pozorno brali pripoved o mojih tegobah, se bodo spomnili, da mi je neki pripadnik plemena sledil, kot bi mi lahko sledil le pes, do

nepravilne sence obzidja. Ko sem prišel iz zadnje sobe, sem ga spet srečal ob vhodu v jamo. Zleknjen je bil v pesku, po katerem je bedasto risal in brisal nekakšna znamenja, podobna črkam iz sanj, ki se na lepem zameglijo takrat, ko se nam zdi, da jih bomo doumeli. Najprej sem mislil, da gre za divjaško pisavo; potem sem sprevidel, kako nesmiselno bi bilo domnevati, da bi ljudje, ki ne obvladajo govornice, obvladali pisavo. Poleg tega ni bila nobena oblika prav takšna kot druga, to je izključevalo ali odmikalo možnost, da bi bile simbolične. Risal jih je, si jih ogledoval in jih popravljaval. Nenadoma pa jih je, kot bi se naveličal igre, zbrisal z dlanjo in podlahtjo. Pogledal me je, ni bilo videti, da me prepozna. A olajšanje, ki me je obšlo, je bilo tolikšno (ali pa tolikšna in tako grozotna moja samota), da sem pomislil, da me ta prvinski troglodit, ki pred vhodom v jamo dviga pogled k meni, ves čas čaka. Sonce je žgalo ravnico; ko sva se začela pod prvimi zvezdami vračati proti zaselku, je bil pesek pod najinimi nogami razbeljen. Troglodit je hodil pred mano; to noč sem sklenil, da ga bom naučil prepoznati in mogoče še ponoviti nekaj besed. Pes in konj (sem razmišljal) zmoreta prvo; mnogi ptiči, na primer slavček, drugo. Naj bo človeška pamet še tako pritlehna, zmerom bo više od nerazumnih bitij.

Ponižnost in ubornost tega troglodita sta mi priklicali v spomin podobo Argosa, starega, betežnega psa iz Odiseje, pa sem ga tako imenoval in ga poskušal to naučiti. Doživljal sem neuspeh za neuspehom. Zvijajčnost, strogost in vztrajnost so bile enako brez koristi. Stal je nepremično, strmega pogleda, in videti je bilo, da ne zaznava zvokov, ki sem mu jih vbijal v glavo. Bil je nekaj korakov stran, a zdelo se je, da je zelo daleč. Ležal je v pesku kot drobcena in krušljiva sfinga iz lave in dopuščal, da so od jutranje do večerne zarje nad njim krožili nébesi. Zdelo se mi je nemogoče, da ne doume mojega naklepa. Spomnil sem se, kako so Etiopci prepričani, da opice nalašč ne govorijo, da jih ne bi kdo prisilil k delu, in Argosov molk sem pripisal sumničavosti ali strahu. Od te domneve sem prešel k drugim, nič manj prenapetim. Pomislil sem, da z Argosom pripadava različnima vesoljema; pomislil, da so najine zaznave iste, a da jih Argos drugače povezuje in ustvarja iz njih drugačne predstave; pomislil, da morebiti ne pozna predstav, ampak le vrtoглаv in neprenehni tok silno kratkih vtisov. Mislil sem na svet brez spomina in brez časa; tehtal sem možnost, da obstaja jezik, ki nima samostalnikov, ampak le neosebne glagole in pridevnike,

ki se ne sklanjajo. Tako so umirali dnevi in z dnevi leta, a nekega jutra se je zgodilo nekaj, kar je bilo podobno sreči. Ulilo se je, mogočno počasi.

Puščavske noči so lahko mrzle, a ta je bila razbeljena. Sanjal sem, da me je tesalska reka (ki sem ji bil vrnil zlato ribico) prišla rešit; slišal sem jo, kako se vije po rdečem pesku in črnem kamenju; prebudila sta me svež zrak in prizadeven šumot dežja. Nag sem ji stekel naproti. Noč je bledela; pod zlatimi oblaki so se trogloditi, nič manj vzneseni kot jaz, v nekakšni ekstazi predajali osvežujoči plohi. Podobni so bili koribantom, ki jih obseda božanstvo. Argos je strmel v nébes in ječal; po licih so se mu zlivali curki, in ne le vode, ampak (pozneje sem to izvedel) tudi solz. Argos, sem mu kriknil, Argos.

Tedaj je Argos z blago začudenostjo, kot da odkriva nekaj zdavnaj izgubljenega in pozabljenega, izjecljal: *Argos, Odisejev pes*. In nato, še zmerom, ne da bi me pogledal: *Ta pes, ležeč na kupu gnoja*.

Zlahka sprejemamo resničnost, nemara zato, ker slutimo, da ni nič resnično. Vprašal sem ga, kaj ve o Odiseji. S težavo je razumel grško; moral sem ponoviti vprašanje.

Jako malo, je rekel. *Manj kot najneznatnejši rapsod. Tisoč sto let je že minilo, kar sem si jo izmislil.*

IV

Tisti dan se mi je vse razjasnilo. Trogloditi so bili Nesmrtni; potok s peskasto vodo Reka, ki jo je iskal jezdec. Mesto pa, katerega sloves se je širil do Gangesa, so Nesmrtni pred devetsto leti do tal podrli. Na istem kraju so iz razvalin zgradili brezumno mesto, po katerem sem hodil, nekakšno parodijo oziroma narobno stran in hkrati svetišče nerazumnih bogov, ki vladajo svetu in o katerih vemo le to, da niso podobni človeku. Ta graditev je bila zadnji simbol, v katerega so privolili Nesmrtni; zaznamuje razdobje, ko so spoznali, da je vsakršno naprežanje ničevno, in se odločili, da bodo živeli v mišljenju, v čisti spekulaciji. Zgradili so stavbo, jo pozabili in se zavlekli živeti v jame. Tako so bili zatopljeni vase, da skorajda niso zaznavali stvarnega sveta.

Homer mi je vse to pripovedoval, kot bi govoril z otrokom. Pripovedoval mi je tudi o svoji starosti in o zadnjem potovanju, na katero se je odpravil,

ker ga je gnala, kakor Odiseja, misel, da bo naletel na ljudi, ki ne vejo, kaj je morje, ki ne jejo osoljenega mesa in nimajo predstave o tem, kaj je veslo. Sto let je preživel v Mestu Nesmrtnih. Ko so ga porušili, je svetoval, naj zgradijo drugo. To nas ne sme presenetiti: znano je, da je potem, ko je pel o trojanski vojni, opeval vojno med žabami in mišmi. Bil je kot bog, ki je ustvaril veselje in šele potem kaos.

Biti nesmrten je brez pomena; vsa bitja razen človeka so takšna, ker ne poznajo smrti; božansko, grozovito in neumljivo je vedeti za svojo nesmrtnost. Opazil sem, da je to prepričanje, ne glede na verstva, silno redko. Judje, kristjani in muslimani oznanjajo nesmrtnost, a njihovo čaščenje prvega stoletja priča o tem, da verjamejo zgolj vanj, saj je brezkončno število vseh naslednjih namenjeno njegovi hvali ali graji. Bolj razumen se mi zdi krog pri nekaterih indijskih verstvih; na tem krogu, ki nima ne začetka ne konca, je sleherno življenje posledica nekega prejšnjega in povzročča naslednje, a nobeno ne opredeljuje celote ... Republika nesmrtnih, ki so jo podučile stoletne preskušnje, je dosegla popolno strpnost in skorajda prezir. Vedeli so, da se lahko v neskončnem razdobju vsakemu človeku primeri vse. Sleherni zasluži vsakršno dobroto zaradi svojih nekdanjih in prihodnjih vrlin, a tudi vsakršno izdajstvo zaradi svojih preteklih in prihodnjih nečastnih dejanj. Kot pri igri na srečo soda in liha števila težijo k ravnovesju, tako se izničujeta in dopolnjujeta razum in bedastoča, in nemara je robata pesem o Cidu protiutež, ki jo zahteva en sam samcat epitet iz *Eklog* ali Heraklitov izrek. Najbežnejša misel je pokorna nevidni risbi in lahko okrona ali izzove skrivno obliko. Poznam jih, ki so počenjali zlo, da bi iz njega v prihodnjih stoletjih izšlo dobro, ali da bi se dobro zgodilo v preteklosti ... Če naša dejanja tako ugledamo, so vsa pravilna, a tudi nepomembna. Ni moralnih ali umstvenih zaslug. Homer je sestavil Odisejo; če vzamemo čas, ki nima konca, in v njem brezkončne okoliščine in premene, je nemogoče, da bi Odiseja ne bila sestavljena vsaj enkrat. Nobeden je nekdo, en sam nesmrten človek je vsi ljudje. Kakor Cornelius Agrippa sem bog, junak in filozof, sem demon in sem svet, to je utrudljiv način, da se pové, da me ni.

Razumevanje sveta kot sistema natančnih izravnav je močno vplivalo na Nesmrtno. Predvsem jih je naredilo neranljive za sočutje. Omenil sem stare kamnolome, ki so zijali na drugi strani potoka; nekdo je strmoglavil

v najglobljšega; ni se mogel raniti ne umreti, a prežigala ga je žeja; vrv so mu vrgli čez sedemdeset let. Nič bolj se niso menili za svojo lastno usodo. Telo je bilo krotka domača žival; zadoščalo mu je, da je vsak mesec kot miloščino dobilo nekaj ur spanja, malo vode in kepo mesa. Naj nas nihče ne poniža med askete. Ni polnejšega užitka od mišljenja in njemu smo se prepuščali. Včasih nas je nenavadna spodbuda povrnila v stvarni svet. Kot na primer tistega jutra stara prvinska radost ob dežju. A tovrstne zablode so bile silno redke; vsi Nesmrtni so dosegali popoln mir; spominjam se nekoga, ki ga nisem nikoli videl na nogah; ptica se mu je ugnezdila na prsih.

Med nasledki doktrine, po kateri ne obstaja nič, česar ne izravnava kaj drugega, nas je eden, ki je bil teoretično prav malo pomemben, napeljal, da smo se na začetku ali ob koncu desetega stoletja razkropili po obličju zemlje. Takole slôve: *Obstaja reka, katere voda da nesmrtnost; nekje je neka druga reka, katere voda jo odvzame.* Število rek ni neskončno; nesmrtni popotnik, ki bo obšel svet, bo nekega dne pil iz vseh. Odločili smo se, da poiščemo to reko.

Smrt (ali njeno omenjanje) naredi ljudi izumetničene in vznesene. Pretresa jih njihova usoda prividov; vse, kar naredijo, utegne biti zadnjikrat; nobenega obraza ni, ki se ne zabrisuje kot obraz v sanjah. Smrtni imajo vse za nepopravljivo in naključno. Nesmrtnim pa sleherno dejanje (in sleherna misel) pomeni odmev tistih, ki so se v preteklosti brez razvidnega vzroka zgodili pred njima, ali zanesljiva napoved tistih, ki ju bodo v prihodnosti ponavljali do vrtoglavosti. Ničesar ni, kar ne bi bilo kot izgubljeno med neutrudnimi zrcali. Nič se ne more dogoditi enkrat samkrat, nič ni dragoceno zaradi svoje začasnosti. Nesmrtnim elegičnost, resnobnost in slovesnost ne pomenijo nič. S Homerjem sva se razšla pred Tangerjem; mislim, da se nisva poslovila.

V

Prehodil sem druga kraljestva, druga cesarstva. Jeseni leta 1066 sem se bojeval na stamfordskem mostu; ne spominjam se, ali v vrstah Harloda, ki je kmalu nato srečal svojo usodo, ali v vrstah nesrečnega Haralda Hardrada, ki je osvojil šest sežnjev angleške zemlje ali nekaj več. V sedmem

stoletju po hedžri sem v predmestju Bulaqa s počasnim lepopisom v jeziku, ki sem ga pozabil, in s pisavo, ki je ne poznam, prepisal sedem Sindbadovih potovanj in zgodbo o Bronenem mestu. Na zaporniškem dvorišču v Samarkandu sem velikokrat šahir. V Bikaneru sem poučeval astrologijo, in na Češkem tudi. Leta 1638 sem bil v Kolozsváru in potem v Leipzigu. Leta 1714 sem se v Aberdenu naročil na šest knjig Popove Iliade; pomnim, da sem jih z užitkom prebiral. Okrog leta 1729 sem s profesorjem retorike, ki mu je bilo ime, če se ne motim, Giambattista, razpravljal o nastanku te pesnitve; njegovi dokazi so se mi zdeli neovrgljivi. Četrtega oktobra 1921 se je morala *Patna*, na kateri sem potoval v Bombay, zasidrati v eritrejskem pristanišču¹. Izkrcal sem se; spomnil sem se drugih davnih svitanj ob tem Rdečem morju, ko sem bil rimski tribun in so mrzlica, čarovnije in brezelje ugonabljali vojake. V bližini sem ugledal bistro reko; iz navade sem je malo spil. Ko sem se vzpenjal nazaj k bregu, mi je bodičast grm oprasnil nadlaht. Bolečina, ki je nisem bil vajen, se mi je zazdela zelo ostra. Molče, nejeveren in srečen, sem gledal, kako se počasi oblikuje dragocena kaplja krvi. Spet sem smrten, sem si ponavljal, spet sem kot vsi ljudje. Tisto noč sem spal do zore.

... Po enem letu sem spet pregledal te strani. Ugotavljam, da ustrezajo resnici, a zdi se mi, da v začetnih poglavjih in v posameznih odstavkih nadaljevanja opažam nekatere nepravilnosti. Mogoče izvirajo iz čezmernega navajanja nepomembnih nadrobnosti; postopek, ki sem se ga naučil od pesnikov in ki naredi vse za nepravo, saj so lahko polna nadrobnosti dejanja, ne pa spomin nanje ... Vseeno mislim, da sem odkril globlji razlog. Zapisal ga bom; ni mi mar, če me bodo imeli za blodnjaveža.

Zgodba, ki sem jo povedal, se zdi neresnična, ker se v njej prepletajo dogodki, ki so se pripetili dvema osebama. V prvem poglavju želi jezdec izvedeti, kako se pravi reki, ki pljuska ob tebsko obzidje; Flaminius Rufus, ki je prej dal mestu vzdevek Stovrato, odgovori, da je reka Egipt; ne prvo ne drugo ne ustreza njemu, temveč Homerju, ki v Iliadi izrecno navaja Stovrate Tebe in ki v Odiseji skoz Protejeva in Odisejeva usta Nilu dosledno pravi Egipt. V drugem poglavju izreče Rimljan, potem ko je pil nesmrtno

¹ V rokopisu počrnjeno mesto; mogoče je prečrtano ime pristanišča.

vodo, nekaj grških besed; te besede so homerske in jih lahko najdemo na koncu slovitega kataloga ladij. Pozneje, v vrtoglavi palači, omenja *očitanje, ki je bilo skorajda slaba vest*; besede vodijo k Homerju, ki je bil zasnoval to grozoto. Te nepravilnosti so me zmedle; druge, ki so bile estetske narave, so mi omogočile, da se dokopljem do resnice. Zaobsežene so v zadnjem poglavju; tam piše, da sem se bojeval na stamfordskem mostu, da sem v Bulaqu prepisal potovanje Sindbada Morjeplovca in da sem se v Aberdenu naročil na Popovo angleško Iliado. Beremo, *inter alia*: "V Bikaneru sem poučeval astrologijo, in na Češkem tudi." Nobeno teh pričevanj ni nepravo; pomembno je dejstvo, da sem jih poudaril. Za prvo se zdi, da ustreza vojščaku, a kmalu se izkaže, da pripovedovalca bolj kot bojevanje vznemirja človekova usoda. Naslednja so bolj nenavadna. Skrivni prvinski razlog me je primoral, da jih navedem; to sem storil, ker sem vedel, da so vznesena. Niso takšna, kadar jih izreče Rimljan Flaminius Rufus; so, kadar jih izreče Homer; nenavadno je, da on v trinajstem stoletju prepisuje prigode Sindbada, drugega Odiseja, in da po mnogih stoletjih v obmorskem kraljestvu in v barbarskem jeziku odkriva oblike svoje Iliade. Kar zadeva stavek, v katerem je naveden Bikaner, je jasno, da ga je napisal književnik, ki je želel (kot avtor kataloga ladij) uporabiti lepo zveneče besede¹.

Ko se bliža konec, izginjajo podobe spomina; ostajajo samo besede. Ni čudno, da je čas spremešal tiste, ki so me nekdanj predstavljal, s tistimi, ki so bile simboli usode človeka, ki me je spremljal toliko stoletij. Bil sem Homer; kmalu bom Nihče, kot Odisej; kmalu bom vsi: mrtev bom.

Pripis iz leta 1950. Najbolj nenavaden, četudi ne najprijaznejši med komentarji, ki jih je spodbudila objava gornjega besedila, ima biblijski naslov *A coat of many colours* (Manchester, 1948) in prihaja spod nadvse vztrajnega peresa doktorja Nahuma Cordovera. Obsega dobrih sto strani. Govori o grških skrankah, o skrankah v srednji latinščini, o Benu Jonsonu, ki je označeval sodobnike z odlomki iz Seneke, o delu *Virgilius evangelizans*

¹ Ernesto Sábato domneva, da je »Giambattista«, ki je s starinarjem Carthophilusom razpravljal o izvoru Iliade, Giambattista Vica; ta Italijan je trdil, da je Homer simbolična osebnost, kot Pluton ali Ahil.

Alexandra Rossa, o izmojstrijah Georgea Moora in Eliota in naposled o "pripovedi, ki jo pripisujejo starinarju Josephu Cartaphilosu". Opozarja na kratke vstavke iz Plinija (*Historia naturalis*, V, 8) v prvem poglavju; iz Thomasa de Quinceyja (*Writings*, III, 439) v drugem; iz Descartesovega pisma ambasadorju Pierru Charnutu v tretjem; iz Bernarda Shawa (*Back to Methuselah*, V) v četrtem. Po teh vrinkih oziroma krajah sklepa, da je celotno besedilo apokrifno.

Po mojem je ta izpeljava nevzdržna. *Ko se bliža konec*, je napisal Cartaphilus, *izginjajo podobe spomina; ostajajo samo besede*. Besede, predstavljene in okrnjene besede, besede drugih, tak je bil borni vbogajme, ki so mu ga dale ure in stoletja.

Prevedel Aleš Berger